

Almázia

Kultúrna príloha

Banská Štiavnica – kandidát
na titul Mesto kultúry 2019

14. jún 2018
číslo 5.

samostatne
nepredajné

Literárna Almázia

Mesto kultúry 2019 má i svoju literárnu časť. Literatúra má veľa podôb a aj náš projekt sa zameriava na jej rôzne podoby. Intímna poloha knihy, pri ktorej je človek sám s textom, je silný zážitok. Pomáha nám pozrieť sa na veci a pocity druhých ich očami tak, aby sme cez ich príbeh lepšie chápali svet. Túto silu zážitku musíme naučiť prežívať i naše deti. Preto pozývame do Štiavnice ľudí, ktorí vedia takýto zážitok sprostredkovať. Do škôl zavoláme pána Mrkvičku, ktorého

svetom sú detské knihy. Každému čitateľovi vie pomôcť nájsť knihu, ktorá by ho mohla baviť. Myslím, že hlavným problémom toho, že niektoré deti neoblubujú čítanie kníh je, že sa k nim zatiaľ dostali len knihy, ktoré ich nebavili alebo nijako neoslovovali. Preto usporiadame i workshopy pre učiteľov, aby mali možnosť lepšie spoznať súčasnú knižnú produkciu.

Aby sme však neboli iba skeptickí, existujú i čitatelia, ktorí sú zdatní a natoľko vyspelí, že ich

baví nielen čítať, ale i písať. Pre nich pripravujeme dielne tvorivého písania. Ak ste takým človekom práve vy, neváhajte sa nám ozvať, aby sme o vás vedeli.

Do Štiavnice pozveme aj spisovateľov, ktorí už majú za sebou vydané knihy. Chceme, aby s nami zažili Štiavnicu tak, ako ju poznáme my, jej obyvatelia, reagovali na ďalších hosťujúcich umelcov a napísali o tom. Každý cezpoľný spisovateľ s nami prežije jeden mesiac rezidencie. Okrem písania si nájde čas i na stretnutia s vami, čitateľmi. Tie budú vo forme čítaní, ale tiež ďalších stretnutí skupiny tvorivého písania. Chystáme sa osloviť aj našich štiavnických spisova-

teľov. Na vytvorené texty sa veľmi teším. Verím, že sa nájde vhodný spôsob, ako by sa mohli dostať čo najbližšie k vám.

Viete, že my v Antikvariátiku žijeme knihami a radi s nimi cestujeme tam, kde o ne ľudia majú záujem. Náš pojazdný stánok sa tentoraz spojí s banskoštiavnickou knižnicou a bude počas leta vyrážať priamo medzi ľudí. Ak nás na svojom oblúbenom jazere uvidíte, zastavte sa na rozhovor. Ukážeme vám nové knihy z knižnice, porozprávame sa o nich a požičiame vám ich, aby ste si mohli užiť chvíle, ktoré máme všetci tak radi.

Tomáš Lazar

foto: Ilustrácia z knihy Lakiho Mestečko, zdroj: M. Mészáros

Lakiho Mestečko

„Naše Mestečko je starobylé.
Plné úzkych krivolakých
uličiek, tajomných zákutí
a všetky tieto uličky vedú
buď na kopec alebo z kopca.
Hore-dolu ako na hojdačke.
My, čo tu žijeme, sme už
zvyknutí na kadejaké
čudnosti, ale neskúsenému
návštevníkovi sa môže ľahko
stať, že spadne z chodníka
rovno na strechu nejakého
domu...“

Je vám známy opis tohto mestečka? Pripomína vám našu Banskú Štiavnicu? Ak áno, nie ste ďaleko od pravdy. Je to Mestečko psíka Lakiho, ktoré sa naozaj podobá Banskej Štiavnici. Možno by sme mohli povedať, že je to rozprávková Banská Štiavnica. A všetky príbehy, uličky, miesta a postavičky

v nej sú rozprávkové.

Keď som pred pár rokmi učila na štiavnickej Základnej umeleckej škole, priplietol sa mi do cesty malý čierny psík. Nestretávala som ho len na uliciach, ale často nakukol do školy, poobchádzal klavírnu, výtvarnú, dramatickú aj moju tanečnú triedu.

Často som ho tam stretávala a postupne som sa dozvedala, že s Lakim majú všelijaké farbisté zážitky hádam všetci moji štiavnickí priatelia a kamaráti. Laki bol témou už predtým, ako som prišla do Štiavnice žiť.

Po niekoľkých, pomerne náhodných rozhovoroch s kamarátom-illustrátorom Marcelom Mészárosom, sme sa dohodli, že téma dobrodružného „potulkára“ Lakiho si zaslúži výtvarné aj literárne spracovanie. A tak sa začal rodiť príbeh knihy Lakiho Mestečka a jeho potuliek. → 4

Cap à l'Est – festival divadla, poézie a hudby

Kultúrny život Banskej Štiavnice je každoročne obohatený o jedinečné podujatie medzinárodného významu, festival Cap à l'Est. Jeho hlavnou myšlienkou je vytvárať kultúrne mosty medzi frankofónnymi básnikmi východu a ostatnými frankofónnymi krajinami. Vzniklo z iniciatívy spoločnosti divadla, poézie a hudby L' Athanor pod vedením Michela de Maulne, s ktorým Vám prinášame nasledujúci rozhovor.

Michel de Maulne

Absolvoval technické štúdiá a spočiatku pracoval ako atómový inžinier. Čoskoro zistil, že takýto typ práce ho nenaplnia a rozhodol sa pre neistý život pouličného umelca. Nájduc zmysel v umení, prihlásil sa na štúdium na umeleckej škole Charlesa Dullina, po ktorej nasledovala stáž v hereckom ateliéri L'actors Studio u Andreeasy Voudzinasa. Stal sa z neho kabaretný umelec. V parížskych kabaretoch spieval a recitoval poéziu. Neskôr začal spolupracovať s Alliance Française, školskou inštitúciou, v službách ktorej precestoval mnoho krajín sveta a vo frankofónnych oblastiach Afriky – Streodafrickej republike, Kongu a v Konžskej demokratickej republike – založil tri divadelné spoločnosti.

Ako riaditeľ pôsobil v divadle Epernay, neskôr v Dome poézie v Paríži, ktorý po presídlení vytvoril svoju trvalú scénu v Moliérovom divadle. Nasledovalo pätnásť tvorivých rokov v spolupráci s významnými básnikmi z celého sveta, z ktorých piati boli držiteľmi Nobelovej ceny. Počas týchto rokov spolupracoval s množstvom filmových a divadelných osobností ako André Dussolier, Denis Lavant, Gerry Ardant, Juliette Binoche, Fanny Depardieu, Michael Lonsdale.

Zároveň v tom čase vytvoril asi tridsať divadelných scenárov a od roku 1975 začal organizovať básnické stretnutia a poetické čítania

v Epernay a následne v Paríži.

Ku koncu milénia objavil Slovensko a jeho básnikov a rozhodol sa tu založiť festival Cap à l'Est. Odvtedy vytvoril viac ako dvadsať dvoj a trojjazyčných predstavení. Spomedzi nich spomeňme Tragédiu človeka od Madacha, Danteho Očistec s hudobným doprovodom súčasného amerického skladateľa Gerarda Pape. S veľkým nadšením a pôžitkom spolupracuje so slovenským hudobným orchestrom Quasars Ensemble.

Vznik Cap à l'Est

Cap à l'Est bol založený v Budmericiach ako odpoveď na potrebu frankofónnych básnikov z východnej Európy intenzívnejšie sa stretávať a vymieňať si skúsenosti. Začali ju pociťovať po ich návšteve v Moliérovom divadle – dome poézie v Paríži. Akcia sa konala pod záštitou ministra kultúry Milana Kňažka, Francúzskeho veľvyslanectva a bola organizovaná divadelnou spoločnosťou L'Athanor v spolupráci s Literárnym informačným centrom (LIC).

Zámerom bolo umiestniť stretnutia frankofónnych umelcov do srdca Európy a vytvoriť možnosti pre pravidelné stretávania najvýznamnejších básnikov od Senegalu cez Maroko a Haiti s básnikmi západnej a východnej Európy.

Definitívne sa teda rozhodlo, že vznikne festival, ktorý bude tieto pravidelné aktivity zastrešovať, a bude sa konať v Banskej Štiavnici. Ku vzniku projektu zásadným spôsobom prispel tiež vtedajší primátor Marián Lichner.

Zmeny, akými festival počas svojej existencie prešiel

Hlavná myšlienka festivalu zostáva nezmenená. Treba však

konštatovať, že sa mení divák i úroveň kultúry dnešnej spoločnosti. Festival začal s obrovskou podporou oficiálnych inštitúcií – Ministerstva kultúry SR, spoločenstva frankofónnych národov a Európskej komisie. Nasledovalo obdobie, kedy sa "kultúra" nechala zvoľna unášať prúdom, od tzv. "Vysokého umenia" smerom k "Zábave", prístupnej širokým masám. Zatiaľ čo fenomén tzv. klasickej hudby sa tu ešte vždy rešpektuje, podiel divadelného a výtvarného umenia, nehovoriac o poézii, sa povážlivo vytráca zo života súčasnej spoločnosti.

Komerčná hudba a televízne seriály zamorili krajinu, pohltili myslenie a výrazne zasiahli do kultúrneho vývinu človeka.

Cap à l'Est, ako i mnohí jeho festivaloví súputníci, musí zohľadňovať tento nový trend a prispôbiť sa. Znamená to zostaviť program o niečo úspornejší a skromnejší, avšak bez nutnosti ochudobnenia jeho myšlienkového obsahu a zníženia kvality.

Spolupráca s miestnymi umelcami a inštitúciami

Ide o tému, ktorá nepatrila medzi prvotné zámery festivalu. Tým bolo prezentovať básnikov a umelcov s výrazným vplyvom na poéziu a hudbu. Samozrejme, prirodzenou cestou sme sa otvorili i niekoľkým kvalitným miestnym umelcom, básnikom, súboru Bukrétbanda, a za mnohé vďačíme i Perle Voberovej, ktorá prispela

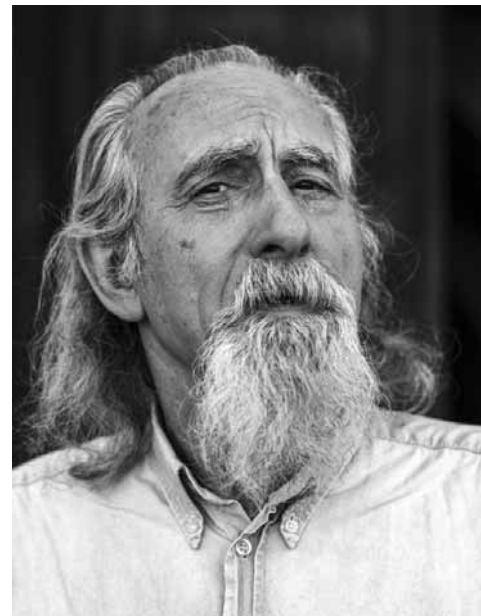

foto: Michel de Maulne, zdroj: I. Ladziansky

cyklom diela Rudolfa Steinera. Spolupracovali sme s kaviarňou Archanjel, Libresso, Art Café, Divná pani, Gavalier a samozrejme s Galériou Schemnitz, s ktorou sme vydali publikáciu koláží Alberta Marenčina a realizovali viaceré kvalitné výstavy. Zapojovalo sa Banské múzeum v prírode, a taktiež Hotel Grand Matej, ktorý bol s nami od prvého ročníka festivalu. Všetkým by som chcel touto cestou poďakovať.

Plány na 16. ročník Cap à l'Est '2018

Stredobodom záujmu blížiaceho sa ročníka bude udalosť Knižný salón v Paríži '2019. Slovensko na nej bude čestným hosťom. Na Cap à l'Est privítame básnikov, ktorí sa zúčastnia na tejto, pre francúzsku kultúru významnej udalosti. Plánujeme vytvoriť divadelno-poetické, dvojjazyčné predstavenie, ktoré sa neskôr opäť, so spoluúčasťou LIC, pôvodcom tejto myšlienky, odohrá v Paríži. Festival otvorí súbor interperujúci Írsku hudbu, ktorý sme do programu zaradili na žiadosť publika.

Rozhovor spracovali Zuzana Kovárová a Zuzana Paškayová

Život v kopcoch

V prílohe Almázia Vám pravidelne prinášame rozhovory so Štiavničanmi – o ich vzťahu k Banskej Štiavnici, o životoch, aké tu žili či o práci, ktorej sa venovali. Pán Anton Greguš pracoval ako baník pre Rudné bane v Banskej Štiavnici a ako poslanec a člen odborov sa aktívne zapájal do verejného života mesta.

Čo Vás priviedlo k baníctvu?

Za mlada som spolu s Paľkom Burdom, vynikajúcim geológom, ktorý neskôr učil geológiu na Baníckej škole, preliezol všetky okolité kopce a staré štôlne. Veľmi dobre sa tu vyznal. Hneď ako sme doma porobili, čo sme museli, rýchlo sme zmizli, aby neprišla druhá robotá. Zbytočne sme doma nechceli zavádzať. Veľa sme športovali a ešte radšej behali po kopcoch. Tam sme žili.

Remeslo sa zvyklo dediť. Bol aj Váš otec baníkom?

Môj otec mal pekáraň na Péchovej. V našej rodine sa meno Anton dedilo z otca na syna, a s ním aj pekárske remeslo. Ja som túto reťaz prerušil.

U otca v pekárni nakupovali všetci baníci, ktorí žili v kopcoch nad Štiavnicou. Rodiny mali vtedy bežne aj 12 detí, chleba sa zjedlo veľa. Otec rád debatoval s baníkmi, zaují-

foto: Meranie odporu pred odstreľom, šachta Emil, rok 1960
zdroj: V. Ladziarsky, fotoarchív SBM

mal sa o baníctvo. Bol to on, kto mi vybavil, aby som ako 13 ročný mohol sfárať do bane. Aj vďaka nemu ma to začalo zaujímať. Pritom však nikdy nesúhlasil s tým, aby som sa baníkom stal. Dúfal, že budem pekárom, ako on. Musel som mu pomáhať v pekárni, lenže k pekárčine som nikdy nemal vzťah. Nenávidel som cesto na rukách. Hnusilo sa mi a on to nevedel pochopiť. Vraj, či mi banícka špina nevadí? Ja mu na to, že banícka špina je čistá špina!

Podarilo sa Vám otca presvedčiť?

Banícku školu som si nakoniec tvrdohlavo presadil. Otec vo svojom tlaku však pokračoval, a tak som sa v treťom ročníku rozhodol odísť zo školy a aj z domu. Zamestnal som sa v uhoľnej bani pri Prievidzi. Nebolo to ľahké, zo začiatku som si ešte večer po smene poplakal do vankúša, ale dodnes nebanujem.

Čo znamenalo byť baníkom v Banskej Štiavnici?

Štiavnica vznikla vďaka baníctvu. S ním súvisela jej história, kultúra i miestne nárečie. Zamestnanosť v meste závisela od baníctva, bola tam najväčšia možnosť zamestnať sa. Pritiaхло to sem aj veľa ľudí z iných miest. Život baníka bol vždy dosť ťažký. Ako sa darilo baníctvu, tak sa mali aj baníci. Za prvej republiky zaznamenalo baníctvo veľký rozmach. Ale už vtedy existovali aj iné závody, aby udržali baníkov a ich rodiny v meste. Boli tu dostatočné pracovné príležitosti aj pre ich ženy, či už v Tabakovej továrni alebo neskôr v Plete. Popritom bola v prevádzke aj Huta. Fungoval tu teda ťažký i ľahký priemysel. Hovorilo sa, že rodine, v ktorej bola baníčkova žena zamestnaná v Tabacke, už nič nechýbalo. Mali definitívu, istotu, že budú mať dôchodok,

foto: Vyvážanie rúbaniny z Ferdinand (Bránik) štôlne, rok 1961,
zdroj: V. Ladziarsky, fotoarchív SBM

bolo im poskytnuté bývanie. Ani dnes nemám pocit, že by baníctvo klesalo na hodnotu. Verím, že má ešte budúcnosť, aj tu v Štiavnici.

Štiavnica sa za posledné roky zmenila. Ako ste ju vnímali pred týmito zmenami?

V 50. rokoch odišiel zo Štiavnice okres. Začalo to tu upadať, mesto pomaly chátralo, nikto sa nestaral o pamiatky. Až v 80. rokoch sa podarilo pritiahnúť pozornosť vlády a pomaly, postupne sa mesto začalo opravovať. Trvalo to však dlhé roky. Počas plynofikácie bolo mesto celé roky rozkopané. My, ktorí sme bývali v meste, hľadali sme iné bývanie. Rudné bane nám ho poskytli pod Kalváriou. Začala sa stavať Drieňová, Križovatka. Postupne sme zabúdali na mesto. Presadzovali sme vlastné záujmy, potrebovali sme byty, obchody a mesto nás prestalo zaujímať. Nemali sme dôvod sem chodiť. Raz som sa, celkom náhodou, ocitol večer v centre. Stál som pod Hrbom a hovoril som si – čo sme my tejto Štiavnici porobili... Ved' s tým treba niečo začať robiť! Viacerí sme sa spojili a hľadali možnosti, ako tomu pomôcť. Cestička sa predsa len našla a Štiavnica sa postupne začala zviechať, veci dostali dobrý smer.

Ako vnímate dnešnú Štiavnicu?

Myslím, že Štiavnica má veľkú budúcnosť. Viem, že už to nikdy

nebude také mesto, ako sme ho zažili my. Vnímam však veľmi pozitívne, že sem prišlo veľa mladých ľudí. Nepochádzajú síce zo Štiavnice, ale majú cítienie pre toto mesto. Dokonca aj napriek tomu, že vzťah k mestu nezdedili po svojich predkoch. A to je veľká nádej. Tomuto mestu neurobilo dobre, že odtiaľto odišlo toľko mladých ľudí. Mala by sa im poskytnúť možnosť, aby si veci robili po svojom. My starší by sme sa im už do toho nemali miešať.

Vyhľadávate dnes kultúrne akcie v centre mesta?

Keď som istý čas býval v meste, v Pischlovom dome, rád som vyhľadával kultúrne akcie. Všetko bolo po ruke, ľahko prístupné. Keď sa niečo dialo, bol som tam. Dnes, keď už bývam na Križovatke, akosi sa už k ničomu nedostanem. Stále sa zaujímam o to, čo sa deje, no nie je to už pre mňa také dostupné. Zmenil sa i náš spôsob života. Len málo z mojich kamarátov dnes býva v centre mesta. Žijeme viac na Drieňovej a na Križovatke, do mesta už prichádzame skôr ako turisti. Ak však dlhšiu dobu do mesta nejdem, chýba mi to. Z času na čas sa tam musím ísť prejsť, na chvíľu sa oprieť o tie „galandre na Drotuári“. A zaspomínať si.

Za rozhovor ďakujem
Zuzana Paškayová

← 1 Zaznamenali sme rôzne príhody, ktoré s ním ľudia pozažívali. Tie sa stali inšpiráciou pre výsledných 9 príbehov, ktoré v knižke o Lakiho nájdete.

Koncepcia knihy sa vytvárala veľmi pozvoľna, až sme sa dopracovali k nápadu, ktorému sa veľmi tešíme.

Lakiho potulky rozprávkovým Mestečkom nebudú len rozprávkami, ale aj sprievodcom po meste. S knihou v ruke môžu deti, aj celé rodiny brázditi uličkami a spoznávať trasy Mestečka, ktoré sa veľmi podobá Banskej Štiavnici.

Pri čítaní príbehov teda nemusíte sedieť doma, ale zažívať ich priamo na vlastnej koži.

Všetky trasy sme si prešli, nezabudli sme na drobné detaily, spočítali sme schody, poodpisovali nápisy zo stien...

Interaktívne som skúsila Lakiho potulky v teréne aj so svojim 4-ročným synom Vincom. Fungu-

foto: Ilustrácia z knihy Lakiho Mestečko, zdroj: M. Mészáros

je to perfektne a vôbec nevaďí, že to nesedí s realitou, aj keď je priamo na mieste. Socha sovietskeho vojaka sa napríklad kludne môže stať Pilotom...

Kniha má vzbudiť u detí zve-

davosť a túžbu po dobrodružstve, záujem o históriu, nútiť pozrieť sa na svet inými očami, trebárs očami psíka, ktorý miluje potulky a dobrodružstvo.

Ak všetko pôjde podľa plánu,

kniha by mala vyjsť pred Vianocami 2018 vo vydavateľstve Altamika. Z verejných zdrojov jej vydanie podporil Fond na podporu umenia. Veľkú časť sumy na vydanie však musíme ešte zozbierať prostredníctvom kampane, ktorú sa chystáme spustiť na začiatku prázdnin. Info o pripravovanej kampani môžete nájsť na stránke www.lakihomestecko.altamika.sk. Aj vy sa môžete stať súčasťou Lakiho príbehu. Všetko o možnostiach podpory nájdete na spomínanej stránke.

Zažiť Lakiho potulky na vlastnej koži budete môcť aj na obľúbenom festivale 4 živly. Podrobnosti sa dozviete z programu festivalu.

Tešíme sa na stretnutia v uličkách a zákutiach Mestečka, do ktorých vás, dúfame, privedie jedného dňa naša knižka.

Za celý tvorivý tím
Veronika Hajdučíková

Zo slovníka štiavnického baníka

Z knižky Jozefa Vášáryho sme pre Vás vybrali niekoľko baníckych pojmov v štiavnickom nárečí:

Albézung, – u, m. (z nem.) – smena baníkov. Musíš už urobiť ablézung. Tí tamdole nevládu.
Ajzplán, – u, m. (z nem.) – koľajnicová dráha v bani. Huntštosiar (mladý chlapec, zamestnaný v bani ako učeň) leteu po ajzpláne.
Anciáša, adv. – kliatba baníkov. Som ti anciáša.
Behat z hutnom (väzba) – chodiť s bankským vozíkom (huntom). Tento nový huntštosiar dobre behá.
Bergšúla, – i, ž. – banícka škola. Bergšúla bola založená r. 1735.
Brackie, – cih, n. pomn. – predavok, ktorý si naraz spoločne vyzdvihli 6-8 baníci, aby si mohli kúpiť šaty. Jeden za druhého

ručili, že peniaze odrobia. Ak niektorý ušiel alebo zomrel pred časom, ostatní platili za neho. Zišli bi sa zaseik brackie.
Buršla, – i, ž. – bankský osobný vozík pre dve osoby. V ňom sa vozieval hutman zo šichtmajstrom, keď išli s dingom alebo hostia, keď prišli fárať do bane. Buršlu ťahal kôň, alebo ju tiskal baník, čeladník. Skoro sa buršla rospadla, takí taškí páni sa v nej viezli.
Cimrouka, – i, f. – podpera v bani. Tá cimrouka je zhnitá, trúchla.
Cupcál, – a, m. – bankské signálne zariadenie. Mister dau anšlogiarovi cupcálom signál.
Durchšlágovuo, – iho – keď sa dve bane spojili – prebili, podali si všetci ruky a išli piť durchšlágovuo. Mohi bi zme si zasek vipit durchšlágovuo.
Falšichta, – i, ž. – tá časť pracovnej doby, tá smena, ktorú baníkovi pre nejaký priestupok neuznali, vymazali. Za ten štruof mám falšichtu.
Fokoš, – a, m. – banícka palica so železným ozdobným chytadlom. Ket ideš na parádu, vezmi si fokoš.
Gene, – ou, m. pomn. – ruda,

ktorá obsahuje zlato a striebro, ale v menšom počte ako jarc. Huntštosiar odviezou gene do stúp.
Graizna, – i, ž. – skala s kryštalizáciou. Graizniar zbierau graizne do múzeuma.
Jarc, – u, m. – ruda obsahujúca zlato a striebro vo väčšom percente. Našli zme jarc.
Láf, – u, m. – chodník, ktorým prechádzajú baníci v bani, aj miesto, kde pracujú. Robím na prúšom láfe.
Pergrót, – a, m. – z nem. Berggraf – bankský gróf. Pergrót bývau v komoruofe.

Pergricht, – u, m. – z nem. Berggericht – súd baníkov. Pergricht bou na trojičnom placi-ringu.
Permon, – a, m. aj permónik – bankský duch, ostarený malý človek s veľkou bradou. V bani nepískaj, lebo príde permón a flisne ti zaucho. Robí na šturci – väzba – tam robí v bani, kde sa váľa. Mvoj robí na šturci, len abi sa mu volačo nestalo.

zdroj: Nárečie banskoštiavnické, autori: Jozef Vášáry, Magdaléna Vášáryová

Almázia

Špeciálna príloha pri príležitosti kandidatúry
Banskej Štiavnice na titul Mesto kultúry 2019.

Zodpovedný redaktor: Zuzana Paškayová
Autori príspevkov: Z. Paškayová, T. Lazar, V. Hajdučíková, Z. Kovárová

Návrh designu: I. Palečková, Grafické spracovanie: M. Sisková
Vydavateľ: Mesto Banská Štiavnica.

Samostatne nepredajné.